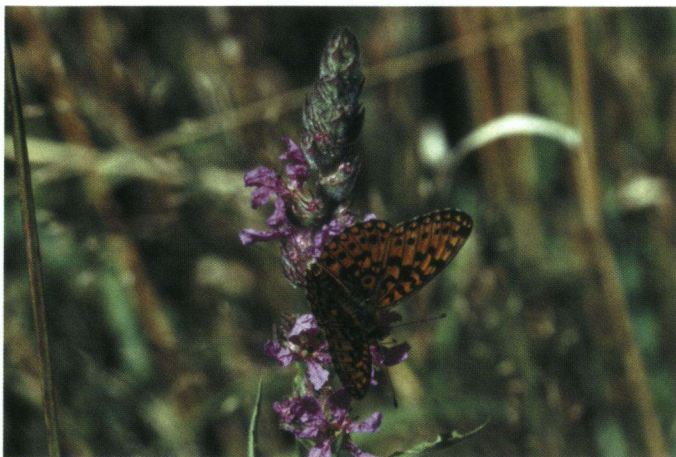

Meer dan gras en koeien

De weidegebieden van Utrecht, Holland en westelijk Gelderland zien er op het eerste gezicht wat monotoon uit: altijd groen, in de zomer met koeien, in de winter met grauwe ganzen. Niet echt een gebied dat bij veel mensen een associatie op zal roepen met vlinders en libellen. Ten onrechte.

Cees Witkamp

Zilveren maan in De Meije.

De Waarden In het oostelijk en zuidelijk deel van Zuid-Holland, het westelijk deel van Utrecht en het westelijk deel van Gelderland, liggen de zogenaamde waarden. Het waar- dengebied wordt gedomineerd door graslanden, deels op veen, deels op een kleibodem. Langs de vele rivieren en riviertjes liggen soms fraaie uiterwaarden, waar af en toe nog actieve rivierduinvorming plaatsvindt en waar natuur- ontwikkelingsprojecten het landschapsbeeld recentelijk ver- anderd hebben. Bekende en minder bekende laagveen- moerassen zoals de Nieuwkoopse en Reeuwijkse Plassen,

The Utrecht-Holland grassland region: more than just fields and cows

*In the western part of the Netherlands, in the triangle between Rotterdam, Utrecht and Tiel, the countryside is characterized by wet grasslands intersected by many rivers and waterways. Despite its monotonous and therefore unpromising appearance, this habitat of green fields and peat marshland has many interesting butterfly and dragonfly species. The Essex Skipper (*Thymelicus lineola*) is found in large numbers. Other noteworthy butterfly species are the Large Skipper (*Ochlodes venata*), Clouded Yellow (*Colias croceus*), Swallowtail (*Papilio machaon*) and, not to forget, the Small Pearl-bordered Fritillary (*Boloria selene*), which was reintroduced in 1993. The dragonfly species most characteristic for this region are also mentioned.*

de Zouweboezem, de boezems van Kinderdijk en de klei- nere boezems in de Krimpenerwaard maken eveneens onderdeel uit van dit landschap. In de waarden zelf zijn vooral de houtkaden die lange linten vormen door het landschap, karakteristiek. Meer naar het oosten – waar het kleiiger wordt – treffen we grienden en populierbossen aan, zoals in de Regulieren bij Culemborg, in de polders Autena en Bolgarijen bij Vianen en het Alblasserbos in de Alblasserwaard.

In dit gebied – grofweg gelegen in de driehoek tussen Rot- terdam, Utrecht en Tiel – kwam in 1999 een samenwer- king tussen lokale vogelwerkgroepen tot stand. Doel van deze samenwerking is elkaar op de hoogte te houden van bijzondere waarnemingen. De waarnemingen worden door een team van redacteurs gebundeld tot een wekelijkse email-nieuwsbrief. In 1999 startte deze nieuwsbrief met alleen vogelwaarnemingen, maar vanaf 2000 kwamen er steeds meer vlinder- en libellenwaarnemingen bij. Tijd om de balans op te maken.

Schraallanden De meest karakteristieke dagvlindersoorten van dit gebied moeten vooral in nattere en drogere schraallanden en in de overgangszones van gras naar bos gezocht worden. Van de soorten van de echt schrale (blauw)graslanden komt alleen de zilveren maan nog voor. Exemplaren van de populatie die ontstaan is in de schraal- landen van de Meije na herintroductie in 1993 worden af en toe gemeld uit de vrij toegankelijke delen. De bruine vuurvliinder en de moerasparelmoervliinder zijn al vele jaren verdwenen. Vlinders die meer karakteristiek zijn voor ruige- re graslanden komen meer voor. Goede populaties van het zwartsprietdikkopje zijn te vinden in de uiterwaarden van de Lek, zoals in de Dertienmorgenwaard bij Lopik. Het groot dikkopje wordt nog aangetroffen in de grienden in Polder Achthoven, maar het verdwijnen van het koevinkje lijkt onontkoombaar. In 2003 werd alleen bij Culemborg een exemplaar gezien. Het oranjetipje is er nog wel en komt verspreid voor in het gebied, speciaal in het coulissenlandschap ten zuiden van Culemborg. Dit laatste gebied is ook het bolwerk voor het bruin zandoogje. Hier kunnen er soms vele honderden gezien worden. Een ande- re populatie bevindt zich in de schraallanden bij Zegveld. Van het hooibeestje zijn de laatste vier jaar geen waarne- mingen doorgegeven. En dat terwijl de soort in de Atlas van de Nederlandse dagvlinders nog in vrijwel ieder blok gemeld werd. Ook het bruin blauwtje lijkt vrijwel uit het gebied verdwenen te zijn. Alleen in de Kersbergse en Acht- hovense uiterwaarden is nog een populatie aanwezig.

Kees Velling

Koeien in de Gailberdingervaard.

Langs de houtkaden en bossages zijn landkaartje en gehakkelde aurelia evenals in andere delen van West-Nederland duidelijk toegenomen. In het voorjaar is de laatste soort vaak de eerste vlinder die in tuinen gezien wordt. Van de trekvlinders wordt net als in andere gebieden, jaarlijks sterk wisselende aantallen gezien. De atalanta was vooral talrijk in de jaren 2001 en 2002, en in voorjaar 2003. De distelvlinder had eveneens in 2003 een goed voorjaar. Van de oranje luzernevlinder kwamen meldingen binnen uit 2000 en 2002. Steeds ging het om een of enkele exemplaren per jaar. In 2003 werden er tientallen gemeld tussen 17 juli en 3 oktober. Op sommige plaatsen werden meer dan 20 exemplaren gezien. De meeste hielden zich op op dijkhellingen en in vergraven uiterwaarden van de Lek. Maar ook op graskaden en bloemrijke schraallanden in het veenweidegebied werden ze gezien. Tussen al deze oranje luzernevlinders bleken af en toe ook gele luzernevlinders te vliegen.

Andere soorten Vanaf 2000 zijn ook enkele minder voor de hand liggende soorten opgedoken. Jaarlijks worden wel koninginnenpages gemeld en in juli en augustus 2002 zelfs regelmatig. In een woonwijk in Culemborg werden in datzelfde jaar rupsen gevonden op wilde peen. In 2003 werd al in april een tweetal koninginnenpages gezien, gevolgd door waarnemingen in mei en juli. Zowel in de Zouweboezem, in de Alblasserwaard als rond Culemborg werden op diverse plaatsen rupsen van deze soort gevonden. Andere soorten die de laatste jaren als zwerver werden gezien zijn het bont zandoogje, het oranje zandoogje en de rouwmantel. Een tropische verrassing was er in augustus 2003 met de waarneming van een passiebloemvlinder (*Dryas julia*) in Lakerveld.

Nachtvlinders Over de nachtvlinders in de waarden is nog weinig bekend, hoewel ook hier meer aandacht voor komt. Een nachtelijke excursie met lampen in Woerden leverde zo'n twintig soorten op en alleen in het Zouwegebied werden 62 meest dagactieve nachtvlindersoorten vastgesteld in 2003. De laatste jaren zijn vooral van enkele qua uiterlijk opvallende soorten meldingen binnengekomen, zoals van de harlekijn, mugvlindertje, berkenwesplinder, liguster-, pauwoog- en windepilstaart en het groot

avondrood. Opvallend was de melding van veel dode rupsen in augustus en september 2003 van de windepilstaart. 2003 was een goed jaar voor de kolibriefvlinder, waarvan er tientallen gezien werden en ook voortplanting geconstateerd werd.

Laagveen en rivierklei De laagveengebieden en de rivierkleigronden behoren niet tot de meest rijke libellengebieden. Karakteristieke libellensoorten in de laagveengebieden zijn de groene glazenmaker, de gevlekte witsnuitlibel, de noordse witsnuitlibel en de bruine korenbout. De groene glazenmaker was tot voor kort vooral bekend van het gebied tussen Woerden en Nieuwkoop en rond Reeuwijk. Inmiddels blijken er ook populaties in de Krimpenerwaard te zijn. Het is

te hopen dat allerlei acties die voortkomen uit het soortbeschermingsplan voor deze soort, de komende jaren zullen aanslaan. De noordse witsnuitlibel is de afgelopen jaren een paar maal gemeld uit Gouda en de Krimpenerwaard, maar waarschijnlijk

Cees Witkamp

Windepilstaart.

Cees Witkamp

Nieuwkoop.

Cees Witkamp

Smaragdlibel.

gaat het hier om zwervers. De enige populatie van de bruine korenbout in het gebied, bevindt zich langs de Avelingen bij Gorinchem. Verrassend was de waarneming van een vrouwtje in juni 2003 in de Zouweboezem. Andere waardevolle soorten houden zich op in de laagveenmoerassen, zoals de smaragdlibel, vroege glazenmaker en glassnijder. De smaragdlibel kent maar één populatie in de waarden, nl. in De Haeck nabij Nieuwkoop. Een exemplaar van deze soort dat in 2002 opdook in de zuidwestelijke Alblasserwaard, was mogelijk afkomstig van de populatie uit de Biesbosch. Van de vroege glazenmaker is inmiddels bekend dat deze niet alleen voorkomt rond Nieuwkoop en Reeuwijk, maar ook populaties heeft in de Krimpenerwaard, Lopikerwaard, Zouweboezem en Alblasserwaard. Ook van de glassnijder is sinds het uitkomen van de libellenatlas veel meer bekend geworden. Andere karakteristieke soorten voor de laagveengebieden zijn de grote rood-oogjuffer en de variabele waterjuffer. Beide soorten zijn algemeen in grote delen van het gebied.

Nieuw Een tweetal kenmerkende soorten uit het rivierengebied komen sinds kort ook voor in de waarden. Dit zijn de weidebeekjuffer en de rivierrombout. Van de eerste soort worden af en toe exemplaren gezien langs de Linge, verspreid in het poldergebied en langs de Lek bij Culemborg. In 2003 werden ook een paar maal weidebeekjuffers gezien langs sloten buiten de directe invloed van de rivier-

ren in de Alblasser- en Krimpenerwaard. De eerste rivierrombouts werden gezien in 2002, en ook in 2003 werd een bescheiden aantal gemeld. Een derde kenmerkende rivier-soort – de blauwe breedscheenjuffer – is in 2003 vlak buiten het gebied gezien. Plasrombouts komen eveneens voor, maar zeer plaatselijk. Dit geldt ook voor de viervlek, waarvan de laatste jaren een behoorlijk aantal populaties bekend geworden is. Dat laatste geldt ook voor de bruine winterjuffer, die soms zelfs in tuinen opduikt. Voor kenners van de libellenfauna van de hogere zandgronden zal het misschien een verrassing zijn dat een aantal daar algemeen voorkomende soorten, in de waarden tot de krenten in de pap behoren. Hieronder vallen o.a. watersnuffel, azuurwaterjuffer, platbuik en gewone pantserjuffer. Deze soorten zijn in de waarden vooral aan te treffen in recent gegraven poelen in natuur- of recreatiegebieden. Tot de echte bijzonderheden in de waarden behoren waarnemingen van zwerfende heidelibel, zwarte heidelibel (met mogelijk in 2003 een populatie in de Krimpenerwaard) en bosbeekjuffer.

Tot slot

Met 27 soorten dagvlinders en 32 soorten libellen in de afgelopen vier jaar, behoren de waarden zeker niet tot de rijkste op dit gebied. Maar met belangrijke populaties van zilveren maan, glassnijder, vroege glazenmaker en bruine korenbout is het wel een streek om eens wat langer bij stil te staan.

Cees Witkamp

Bruine korenbout.

Dit artikel kwam tot stand met medewerking van de Natuur- en Vogelwacht De Alblasserwaard, Natuur- en Vogelwacht Culemborg en omstreken, Natuur- en Vogelwerkgroep De Krimpenerwaard, Vlinder- en Libellenwerkgroep IVN Nieuwkoop-Noorden, KNNV afdeling Stichts Hollandse Polderland en vele tientallen waarnemers in het waardengebied. Wim Jongejan verschaftte waardevolle informatie over het Zouwegebied en omgeving.